

Марко Јевџић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
jevtampa@yandex.com

UDC: 371.3:81'255(497.11)
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.4>
Примљен: 1.11.2024.
Прихваћен: 9.12.2024.
Прејледни рад

РАЗВИЈАЊЕ ПРЕВОДИЛАЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА НА МАСТЕР СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА ПРЕВОЂЕЊА НА УНИВЕРЗИТЕТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Рад се бави компаративном анализом студијских програма који су садржани у оквиру модула мастер студија превођења, поредећи доступне податке о спецификацијама курсева на универзитетима у Београду, Новом Саду и Нишу. Увид у садржај курсева на ова три универзитета помаже нам да разумемо какве преводачке компетенције стичу студенти који бирају овај модул на другом степену академских студија, односно до које мере они могу да развију своја професионална знања и вештине. У фокусу нашег интересовања налазе се најзаступљенији европски језици који се проучавају на универзитетима у Србији: енглески, немачки, француски, руски и шпански. Циљ рада је бележење тренутног стања на студијама превођења у Србији и разматрање могућих начина како додатно унапредити програме модула путем развијања садржаја постојећих предмета и евентуалног укључивања нових.

Кључне речи: студије превођења, преводачке компетенције, спецификација предмета, ЕМТ, ПАСТЕ, наставни планови

This paper presents a comparative analysis of master's-level translation study programs at the Universities of Belgrade, Novi Sad, and Niš, focusing on the course specifications outlined in the program modules of each institution. Examining the course content across these three universities enables the assessment of the translation competencies expected of students in these programs, specifically with regard to how they develop relevant professional knowledge and skills. This analysis focuses on the most commonly taught European languages in Serbian universities: English, German, French, Russian, and Spanish. The aim of this paper is to document the current state of Translation Studies in Serbia and to explore potential ways to enhance these modules by expanding existing subjects and introducing new ones..

Keywords: translation studies, translation competencies, subject specification, EMT, PACTE, curricula

Историјат обуке преводилачким вештинама и знањима на овим просторима може се пратити од оснивања прве Терминолошке школе 1961. године на иницијативу Удружења научних и стручних преводилаца Србије, чији је један од циљева до данас остао рад на образовању и стручном усавршавању преводилаца. Године 1967. Терминолошка школа прераста у Школски центар који и данас организује једногодишњи семинар као вид „постдипломског образовања” преводилаца за пет језика¹. Крајем седамдесетих година прошлог века преводилачки предмети почели су да се уводе у наставне програме средњих школа (за преводилачки смер усмереног образовања) и основних студија (Ераковић 2021: 33). У међувремену се појављују и други вануниверзитетски курсеви за последипломско усавршавање и оспособљавање филолога за преводилачки рад². Силабус предмета Филолошког факултета Универзитета у Београду за акредитацију 1995. године, једини који нам је био доступан из ранијег периода, садржи један транслатолошки предмет (Теорија превођења – 9533290), али су елементи обуке из превођења свакако били укључени у високошколску наставу и раније, о чему, између осталог сведоче и монографије и уџбеници универзитетских професора М. Сибиновића, С. Бабића, Б. Хлебеца и др. (Ераковић 2021: 33–35). Међутим, најпре магистарске један дужи временски период, а затим и мастер академске студије, нису обухватале курсеве из теорије и праксе превођења³. Захваљујући пројекту Европске комисије *Tempus REFLESS (Reforming Foreign Languages Studies in Serbia)*, појавила се могућност да преводиоци стекну стручно усавршавање кроз специјализоване високообразовне програме. Као резултат овог пројекта, на универзитетима у Београду и Новом Саду је 2015. године отворен програм мастер академских студија *Конференцијско, стручно и аудио-визуелно превођење (КСАП)*, намењен првенствено за обуку усмених преводилаца у циљу развијања практичних вештина консекутивног и симултаног превођења, као и за потребе успешног посредовања у процесу придруживања Србије Европској унији⁴. Овом програму је на Универзитету у Новом Саду обновљена акредитација 2021. године, док је

1 Подаци су наведени према страници Удружења научних и стручних преводилаца Србије посвећеној Школском центру: <https://prevodi.rs/skolski-centar/>.

2 Рецимо, *Школа консекутивног и симултаног превођења* коју је 1995. године покренуо MULTI SERVIS, који и данас ради у овој области: https://www.multiservis.rs/srpski/ml/sup/sup_oscokli.html

3 Службени гласник РС, бр. 76/05. *Закон о високом образовању*. <https://pefja.kg.ac.rs/preuzimanje/Zakon%20o%20visokom%20obrazovanju.pdf>

4 Податке наводимо на основу текста на страници Националне службе за запошљавање *ТЕМПУС пројекат реформа студија страних језика у Србији (REFLESS)*: <https://www.nsz.gov.rs/sadrzaj/tempus-projekat-reforma-studija-stranijh-jezika-u-srbiji-refless/8410>, будући да је пројекат завршен, те је његов сајт данас недоступан.

на Универзитету у Београду замењен нешто другачије конципираним мастер академским студијама *Превођење*, акредитованим 2023. године. У овом периоду, 2022. године, на Универзитету у Нишу акредитован је програм такође под називом мастер академске студије *Превођења*. Програми ова три универзитета имају доста додирних тачака, али и извесне специфичности, о чему ће бити речи касније.

Предмет нашег истраживања биће управо програми мастер студија из области превођења на ова три универзитета, а методолошки оквир ће се заснивати пре свега на упоредном анализирању актуелних силабуса и спецификација предмета ради утврђивања знања и вештина које могу стећи студенти ових мастер програма. Циљ нашег истраживања јесте приказ знања и вештина које студенти треба да стекну након завршених мастер студија.

Наука о превођењу је готово од својих почетака покушавала да одреди какве квалификације треба да поседује преводилац. Према *Рајшлицовој енциклопедији студија превођења* (Baker – Saldanha 2009: 190) појам *competence* међу првима употребио је Г. Тури у својој монографији посвећеној различитим питањима теорије превођења из 1980. године. Како аутори енциклопедије наводе, Тури компетенцију види као ниво описа који омогућава теоретичару да поброји списак опција које су преводиоцу на располагању у датом контексту (Baker – Saldanha 2009: 190). Из бројних радова који се баве преводилачким компетенцијама, укључујући и оне који их разматрају управо у контексту наставе превођења (поменућемо само неке ауторе који су се бавили овом проблематиком А. Швејцер (1988), Л. Латишев (2005), Р. Минјар-Бјелоручев (1999), А.В. Иванов (2020), В.В. Здобњиков (2020), А. Нојберт (2000), К. Шафнер (2000), Б. Адаб (2000), С. Кемпбел (1991), Д. Кели (2008), К. Норд (2000), Е. Пим (1991, 2003) и многи други) проистиче да још увек нема јединственог и општеприхваћеног тумачења преводилачке компетенције нити поткомпетенција које у њу улазе, што истраживања овог проблема чини веома актуелним и живим (Ераковић 2018: 12).

Будући да су различити аутори тумачили преводилачке компетенције на другачији начин, истраживачка група РАСТЕ (Process of Acquisition of Translation Competence and Assessment) формирана на Аутономном универзитету у Барселони, као резултат својих истраживања донела је 2003. године⁵ заједнички акт чији је циљ био дефинисање појма преводилачке компетенције. РАСТЕ издваја следеће поткомпетенције: *билингвална* (комуникативна способност на оба језика), *експирални висићка* (познавање света око нас и ускостручних тема), „*познавање превођења*”

5 Иако се дефиниције и садржај поткомпетенција нису битно мењали од 2003. године, ми ћемо их овде разматрати према моделу представљеном у уводном делу последњег истраживања РАСТЕ групе објављеном пре четири године, где је донекле измењена дефиниција инструменталне поткомпетенције (РАСТЕ 2020).

(“Knowledge of translation sub-competence”: познавање основних појмова, преводних стратегија и техника, знања повезана са преводилачком праксом), *инструментална* (употреба ресурса и технологија), *страјешка* (начини решавања преводилачких задатака) и *психофизиолошка* (скуп когнитивних способности везаних за превођење и професију) (РАСТЕ 2020: 14–16). Овај модел био је развијен на основу језичких комбинација које су укључивале енглески, немачки, француски, шпански и каталонски језик, што је захтевало јединствени критеријум одређивања преводилачке компетенције, имајући у виду разлику не само у оквиру исте језичке групе, него и у романско-германским језичким паровима.

Интеграциони процеси у ЕУ, који су нарочито узели маха 2004. године, када је у европску заједницу било примљено 10 земаља, узроковали су појаву нових радних језика у телима и органима Европске уније. То је вероватно један од разлога што је у оквиру Европске комисије развијена идеја о успостављању заједничког европског преводилачког оквира на нивоу мастер академских студија. На тај начин је настала мрежа ЕМТ (European Master’s in Translation) која нуди свој модел компетенција усмерен на практичан резултат: бољу наставу превођења на универзитетима. Основни нацрт направљен 2009. године није се битно мењао, а ми ћемо се овде ослањати на обновљену верзију из 2022. године. ЕМТ дефинише општу преводилачку компетенцију као скуп следећих поткомпетенција: *језичка и културолошка, њреводиличка, технолошка, њерсонална и инђерђерсонална*, и на крају *психомеђенција њружања услуга* (ЕМТ Competence Framework 2022: 4).

Пошто се значајан део поткомпетенција може наћи у оба модела, сматрамо да би за анализу било умесније истаћи разлике између њих. Код ЕМТ примећујемо да се језичка и културолошка поткомпетенција разматрају као једна целина, док их РАСТЕ третира као две различите поткомпетенције. С друге стране, тамо где РАСТЕ издваја једну поткомпетенцију – *познавање превођења* (где би се могла повући паралела са тзв. преводилачком поткомпетенцијом у ЕМТ моделу), мада опет састављену од два елемента: 1) поседовање теоријских знања о превођењу и 2) знања повезана са преводилачком праксом, функционисање тржишта (РАСТЕ 2020: 15), ЕМТ смешта овај други у поткомпетенцију *ђружања услуга*. Даље, *инструментална* поткомпетенција у моделу РАСТЕ већим делом се подудара са *технолошком* поткомпетенцијом по моделу ЕМТ, али не укључује само технолошке инструменте, већ и „класичне”: папирне речнике, граматике и сл. Најзад, делимична паралела може се повући између *ђерсоналне* и *инђерђерсоналне* поткомпетенције ЕМТ, с једне стране, и *психофизиолошке* поткомпетенције из модела РАСТЕ, с друге стране. ЕМТ модел је више усмерен на развој тзв. „меких” вештина уз свест о потреби целоживотног учења и развоја, док је како у *психофизиолошкој*, тако и у другим поткомпетенцијама које издваја РАСТЕ елемент међуличносних односа одсутан.

Ми ћемо се у нашој анализи мастер студијских програма превођења на универзитетима у Србији ослањати на донекле модификован ЕМТ модел, као модел који се примењује на многим европским универзитетима, укључујући и оне у нашој околини, као што су Универзитет у Љубљани, Софијски универзитет „Св. Климент Охридски“, Универзитет „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти, Универзитет „Бабеш-Бољај“ у Клужу (Румунија) и др. Сходно томе, анализираћемо следеће поткомпетенције: 1. језичка, 2. културолошка, 3. превођилачка, 4. технолошка, 5. њерсонална и инђерђерсонална, 6. њојкомђејенција њружања услууа.

Програм мастер студија *Конференцијско, сђручно и аудиоовизуелно њревођење* Универзитета у Новом Саду траје две године и обухвата укупно 30 предмета, програм мастер академских студија *Превођење* на Универзитету у Београду у трајању од такође две године – 161 предмет, док програм *МАС Превођења* на Универзитету у Нишу траје једну годину, а њихов програм садржи 16 предмета. Оваква диспропорција условљена је пре свега тиме што мастер студије Универзитета у Београду обухватају већи број језика: радни страни језици могу бити енглески, немачки, француски, руски, шпански, италијански, норвешки, дански, чешки, словачки, украјински, грчки, мађарски и турски, а притом се могу бирати по један или два предмета из јапанског, бугарског, арапског и др. Радни језици који су предмет анализе у Београду нуде по неколико предмета у сваком од три семестра (на колико има наставе) из различитих врста превођења, најчешће су то књижевно, усмено и стручно превођење. Дакле, програм београдског универзитета обухвата велики број предмета намењен стицању знања и вештина у области књижевног превођења, што није случај са програмом новосадског, који је, што се може закључити и из самог његовог назива, усмерен на стручно превођење, са изузетком једног предмета – *Увод у књижевно њревођење*. Ми ћемо нашим истраживањем, разуме се, обухватити само оне језике и дисциплине мастер академских студија *Превођење* Универзитета у Београду које су упоредиве са програмима универзитетâ у Новом Саду и Нишу, односно само предмете намењене студентима енглеског, немачког, француског, руског и шпанског језика. Анализа такође неће обухватити предмете усмерене на стицање знања и вештина неопходних за књижевно превођење, нпр. *Теорија и ѡехника књижевној ѡревођења*, *Евалуација књижевној ѡревода*, *Сђудује књижевној ѡревођења*, предмете *Књижевно ѡревођење 1, 2, 3*, од којих сваки функционише засебно за руски, француски, енглески, шпански и португалски језик, као и друге језике који се предају на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Књижевном превођењу такође је посвећен одређен број предмета и на Филозофском факултету у Нишу: *Превођење савремених књижевних ѡексђова*, *Линђвисђички ѡроблеми ѡревођења руских књижевних ѡексђова*, *Превод анђлофоне књижевностђи*. Анализом нису обухваћени ни предмети

основних студија ни на једном универзитету, који би такође могли садржати елементе обуке појединим поткомпетенцијама.

Прелазећи на детаљнију анализу поткомпетенција, узимали смо у обзир граматичке и лексичке параметре који дефинишу **језичку поткомпетенцију**. У ЕМТ референтном оквиру компетенција она је, заједно са културолошком, окарактерисана као основа и „покретачка снага” свих осталих компетенција и подразумева способност и вештину коришћења граматичких, лексичких и идиоматских структура језика оригинала и превода уз познавање функција језичких варијетета (ЕМТ: 6). Наша анализа показује да се у силабусима сва три универзитета налазе предмети који подучавају студенте овој поткомпетенцији. На основу анализираних силабуса и спецификација издвојили смо предмете које нуде сва три универзитета, а чији је задатак да развију вештине лексичке и граматичке анализе текста, контрастирања између система страног језика и српског у циљу правилног одабира технике преводачких трансформација, односно еквивалената. На контрастирање су експлицитно усмерени предмети као што су *Језици у конџакџу*, *Конџрасџивна лексиколоџија: њримене у насџави и њревођењу*, *Конџрасџивна џрамаџика* на Универзитету у Нишу или *Конџрасџивна линџвисџика* у Београду. Новосадским програмом није, пак, предвиђен ниједан сличан предмет. Спецификације појединих предмета (на пример, спецификације специјалних курсева из савременог страног језика који се изучавају на Филолошком факултету Универзитета у Београду, спецификације предмета из писменог или усменог, стручног или књижевног превођења, тамо где су предвиђени, на свим универзитетима) показују да, с обзиром на то да језичка и преводачка поткомпетенција стоје у чврстој спрези, постоје преклапања између њих, будући да анализа граматичких структура и лексичких система двају језика тражи њихово међусобно поређење, које није само себи циљ, већ служи у сврхе припреме за решавање преводачких проблема језичке природе. Поред тога, лексичке јединице, укључујући и оне које су заступљене у оквиру једне струке (рецимо права, финансија, технике) не служе тек да би прошириле вокабулар у домену одговарајуће терминологије, већ је њихова сврха да се употребе у активној интеракцији с другим језиком, представљајући неопходан предуслов за задовољење преводачких критеријума. Програм у Нишу се примарно ослања на српско-енглеску језичку комбинацију, док Београд и Нови Сад поклањају једнаку пажњу и другим страним језицима који се могу пронаћи у силабусу. Универзитети у ова два града препознали су такође неопходност подизања језичке компетенције у српском језику. Београдски Филолошки факултет практично покрива све језичке нивое, нудећи предмете као што су *Сџецијални курс: Лексиколоџија срџскоџ језика*, *Правоиис срџскоџ језика*, *Примењена синџакса срџскоџ језика*, док Филозофски факултет у Новом Саду нуди само један предмет, оријентисан

на синтаксу – *Реченични модели у српском језику*. Недостатак оваквих предмета Филозофски факултет у Нишу надомешћује великим бројем предмета посвећених контрастирању страних језика и српског. Што се тиче познавања функције и значења језичких варијетета, које улази у ову компетенцију, поново можемо издвојити универзитете у Београду и Новом Саду, у чијим силабусима налазимо предмете посебно усмерене на стилистичке, географске и друге варијетете. На новосадском универзитету постоји један такав предмет – *Синтакса функционалних стилова*, у питању је предмет који се односи на функционалне стилове српског језика, док их је на београдском више: *Дијалектологија енглеског језика*, *Англистичка социолингвистика*, *Германистичка социолингвистика: језик и друштво у интеркултурном контексту*). У вези са језичком поткомпетенцијом треба истаћи и већ поменуте специјалне курсеве из савременог страног језика које за енглески и француски језик нуди Филолошки факултет Универзитета у Београду, а чији се циљ у спецификацијама ових предмета дефинише, на пример, као „унапређење опште језичке компетенције студената на нивоу вишем од основних студија у семантичком, граматичком и синтаксичком погледу” (*Савремени енглески језик СПЕЦ 1*), развој и унапређивање „граматичких, лексичких, дискурских и прагматичких компетенција” (*Савремени енглески језик СПЕЦ 2*), „развијање синтаксичке, лексичке, културне и комуникативне компетенције”⁶ (*Савремени француски језик СПЕЦ 1*) итд.

Следећа поткомпетенција којом се бавимо јесте **културолошка**, коју можемо назвати и лингвокултуролошком јер су културолошке појаве које припадају кругу интересовања преводилаца нераздвајиво повезане са језиком. У ЕМТ референтном оквиру културолошка поткомпетенција спојена је са језичком и подразумева способност идентификовања културолошких елемената, вредности и референци у писаном или у усменом тексту (укључујући предубеђења, алузије и стереотипе) и писања у складу са културолошким конвенцијама, конвенцијама жанра и реторичким стандардима (ЕМТ: 6). За проучавање лингвокултурологије Универзитет у Београду издваја читаву изборну позицију *Лингвокултурологија, Студије културе*, обавезујући студенте да одаберу један предмет који разматра културне концепте, феномене, реалије и др. Сваки радни језик на овом мастер програму има по једну позицију са које студент може одабрати лингвокултуролошки предмет (на пример, *Славистичка лингвокултурологија – теорија и насловна примена*, *Дискурс интернеша: лингвокултуролошка исцртавања*, *Превођење уз америчку деколонизацију корисничког искуства 1 и 2*, *Савремена француска култура*, *Култура и превођење*), при чему је такође понуђена лингвокултурологија српског

6 Овде и даље елементе садржаја програма цитирамо према спецификацијама предмета наведеним на званичним страницама сва три универзитета.

језика у виду специјалног курса. С друге стране, Универзитет у Новом Саду не предвиђа много простора за лингвокултурологију, смештајући је на прву годину студија у статусу изборног предмета у првом семестру. Овај предмет упознаје студенте с теоријским основама лингвокултурологије, односно не нуди толико информација о лингвокултуролошким појавама специфичним за страни језик који је студент одабрао. Елементе потребне за стицање културолошке компетенције налазимо, пак, у спецификацијама предмета *Аудио-визуелно њревођење 1 и 2* („разумевање функције различитих облика медијског текста у језичком и културолошком контексту”, „прилагођавање АВ текста различитим културолошким, лингвистичким и социјалним условима”), такође *Правни енїлески и Пословни енїлески*. Анализа студијског програма Универзитета у Нишу нам не указује на постојање одвојених лингвокултуролошких предмета који би могли подићи ниво знања студената о различитим културним појавама које се одражавају у језику, али налазимо поједине елементе у оквиру предмета *Усмено њревођење са енїлеској на срїпски и са срїпској на енїлески језик* („упоређивање културолошких и прагматских карактеристика српског и енглеског језика и могући проблеми у превођењу између два језика”), као и предмета *Локализација рекламних садржаја у дијигиталном окружењу* и већине дисциплина усмерених на књижевно превођење.

Тзв. **преводиличка компетенција**, ужестручна, за разлику од претходне две које су неопходне не само преводиоцима, већ и филолозима чија сфера интересовања залази у друге области, у референтном оквиру ЕМТ схваћена је широко, не односи се само на фазу активног преношења смисла између два језика или унутар истог језика, већ и на све стратешке, методолошке и тематске компетенције које се активирају пре, током и након фазе трансфера – од анализе текста оригинала до финалне контроле квалитета (ЕМТ: 7). Сва три универзитета неизоставно имају предмете који доприносе развијању ове поткомпетенције, било да говоримо о писменом или о усменом превођењу. Студенти мастер програма *Превођење* на Универзитету у Београду могу се одредити или за писмено или за усмено превођење, а могу похађати предмете оба усмерења, уколико то желе. Прилике су мало другачије на Универзитету у Новом Саду, где студенти добијају предмете из усменог превођења као обавезне (што је и разумљиво, с обзиром да је конференцијско превођење један од три експлицирана елемента овог програма), док се писмено превођење категоризује у посебну изборну позицију. Универзитет у Нишу такође укључује предмете који раде на преводиличкој поткомпетенцији, како у области стручног, тако и у области књижевног превођења, зависно од језика⁷. Све у свему, општи ниво преводиличке поткомпетенције је веома добро

7 Рецимо, студент француског језика може развијати вештине из превођења стручне терминологије, али не и из књижевног превођења, док се његов колега са руског језика налази у обрнутој ситуацији у погледу писменог превођења.

представљен у програмима сва три универзитета, пружајући могућност студентима да усавршавају трансферске технике и вештине које су потребне за успешну билингвалну комуникацију. Како је то већ поминуто, претходно развијена језичка поткомпетенција представља основу за остваривање активне преводилачке поткомпетенције, а самим тим и преводилачке компетенције у целини.

Преводилачка поткомпетенција у оквиру ЕМТ укључује и познавање тематике, односно стручних области и терминологије, што подразумева предмете који дају и продубљују знања из разних пословних сфера, те упознају студенте са стручном терминологијом на матерњем и страном језику. На Филолошком факултету Универзитета у Београду ова знања инкорпорирана су у предмете који у називу садрже појам „стручно”: *Стручно превођење 1, 2, 3* (овакви предмети функционишу посебно за енглески, руски и француски језик), као и *Писано превођење 1, 2, 3 – немачки језик, Пословни немачки језик* са акцентом на праву, економији и политици, као и у специјалне курсеве из савременог страног језика (за енглески и француски језик). Што се тиче шпанског језика, нисмо пронашли предмете који би нудили тематска знања из стручних области, будући да је код хиспаниста акценат више на књижевном него на стручном превођењу. Универзитет у Новом Саду, пак, нуди посебне предмете, као што су: *Увод у стручну област: економија, Увод у стручну област: право, Европски правни систем и институције, Превођење правних текстовина ЕУ, Француски језик економске и правне струке, Превођење медицинских текстова*, као и *Форензичка лингвистика*, односно припрема студенте за превођење у области права и економије, али и медицине. Универзитет у Нишу тематска знања нуди кроз предмете *Превођење књижевних текстова* (за студенте немачког и енглеског језика), *Стручна терминологија и фразеологија у превођењу са српског на француски и француског на српски језик*, као и предмете намењене стицању вештина усменог превођења. Универзитетима у Београду, Новом Саду и Нишу није промакла растућа потреба за превођењем мултимедијалних садржаја, аудио-визуелним превођењем и локализацијом, па тако сваки универзитет садржи најмање по један предмет из ове области преводилачке поткомпетенције: *Аудиовизуелно превођење, Мултимедиални текстови* (Нови Сад), *Локализација, Језик електронских медија и визуелна комуникација* (Београд), *Локализација рекламних садржаја у дигиталном окружењу* (Ниш).

Будућим преводиоцима потребна су и теоријска знања о томе како функционише процес превођења, познавање модела превођења, традиција, стандардних стратегија и поступака, могућих решења типичних проблема и принципа избора између тих решења и слично. Универзитет у Београду у првом семестру нуди читаву изборну позицију *Теорија превођења* и у оквиру ње осам предмета намењених развоју ових елемената

преводиличке поткомпетенције: *Ојшша теорија преводјења, Транслашолоија – специјални курс, Теорија преводјења за слависти, Усмено преводјење: шехнике, ешика и кулшура* и друге⁸, док у програму Универзитета у Новом Саду постоји један овакав предмет *Теорије преводјења*, а на Универзитету у Нишу нема одговарајућег предмета.

Технолошка поткомпетенција у епохи планетарне дигитализације већ поприма императивни карактер, а у референтном оквиру ЕМТ под њом се подразумевају сва знања и вештине која се користе за примену савремених и перспективних преводних технологија у процесу преводјења. Она такође укључује основно познавање технологија машинског преводјења и умеће имплементирања машинског превода према могућим потребама (ЕМТ: 9). Рад са текстовима електронских медија, онима из света менаџмента и реклама, титловање и синхронизација видео-програма, локализација и, пре свега, рад у специјализованим преводилачким програмима и базама података – све то, али и преводјење било којих текстова, укључујући и књижевне, данас подразумева умеће руковања различитим техничким и дигиталним помагалима. На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду развоју ове поткомпетенције намењен је пре свега предмет *Информатичке шехнологије и преводјење*, који предвиђа „развитак способности коришћења информатичке шехнологије у преводјењу, пре свега у погледу дигиталног записа текста, обраде текста, основа аудиовизуелног преводјења, израде и употребе преводне меморије и електронских двојезичних глосара”. У спецификацији предмета *Језик у дигиталном окружењу* Филолошког факултета Универзитета у Београду формулисан је следећи циљ: „Упознавање студента с дигиталним језичким ресурсима и алатима. Стицање способности одабирања одговарајуће језичке технологије за будуће професионалне потребе студента. Развијање умећа примене информатичких технологија у конкретном преводилачком, глотодидактичком, лингвистичком и лекторско-коректорском раду”. Филозофски факултет Универзитета у Нишу нема сличан предмет. Будући да је лако предвидети да ће времена која су пред нама захтевати све већу укљученост дигиталних технологија у преводилачку делатност нових генерација, ово је поље на коме посебно треба радити у настави преводјења, што подразумева стално прилагођавање наставних програма убрзаном развоју технологија.

Персонална и интерперсонална поткомпетенција подразумева скуп вештина које се често називају „меким вештинама”: планирање и управљање временом, управљање радним оптерећењем, когнитивним оптерећењем, стресом у критичним професионалним ситуацијама, самосталан и тимски рад у мултикултуралној и вишејезичној средини,

8 Неки од њих, поменути у уводном делу, усмерени су само на књижевно преводјење.

употреба одговарајућих комуникационих технологија, непрекидно самовредновање, допуна и развој компетенција и вештина уз помоћ личних стратегија и колаборативног учења, разумевање важности усавршавања током читавог живота – све оно што подиже адаптивну способност и запошљивост (ЕМТ: 10). Анализа силабуса показује да је ова поткомпетенција делимично садржана у једном предмету на Универзитету у Београду, а то је *Усмено њревођење: ѡехнике, еѡика и кулѡура* (чији садржај обухвата и следеће елементе: „Права, обавезе и кодекс понашања преводилаца. Етикеција у превођењу. (...) Антиципирање проблематичних ситуација и преводилачке стратегије у таквим случајевима”), а на Универзитету у Новом Саду такође делимично у оквиру предмета *Ињиеркулѡурна комѡеѡенција, ѡревођење и медијација*, чији је циљ „развој социокултурних и језичких компетенција потребних за друштвено одговорно превођење и тумачење” и у оквиру предмета *Развој каријере и ѡословна еѡика*, који обухвата таква питања као што су: „Питање етике: врсте, извори, принципи, дилеме (студије случаја). Појам лојалности. Преводилачка компетенција и ‘меке’ вештине. Професионално усавршавање и стручне обуке”. Током анализе силабуса Универзитета у Нишу нисмо установили да постоји предмет који се, макар и делимично, бави развојем персоналне и интерперсоналне поткомпетенције. Иако ова поткомпетенција није пресудна, не бисмо смели потцењивати њену важност у формирању преводилаца. Планирање времена, управљање стресом, међуличносни однос са колегама и клијентима, саморазвој и целоживотно учење јесу вештине које је неопходно стећи и којима свакако треба дати више простора у будућим студијским програмима у области превођења, било у оквиру нових засебних предмета, било допуном садржаја постојећих.

Најзад, овај преглед завршавамо анализом **поткомпетенције пружања услуга** која се огледа у позиционирању преводиоца на тржишту рада и његовој способности да на најбољи начин одреди услове рада. Како ову поткомпетенцију дефинише референтни оквир ЕМТ, она обухвата све вештине у вези са применом превођења у пракси, а у ширем смислу говори о језичким услугама у професионалном контексту – од информисања клијената, овлашћених лица и корисника услуга, преко вођења преговора, па све до пројектног менаџмента и гарантовања за квалитет услуга (ЕМТ: 11). Истраживање је показало да Универзитет у Новом Саду покрива потребу за овом поткомпетенцијом, будући да је у трећем семестру студија предвиђен предмет *Развој каријере и ѡословна еѡика*, чији је циљ у спецификацији дефинисан као „унапређење компетенција и вештина неопходних за успешну преводилачку каријеру, разумевање професионалне и правне одговорности преводиоца и организационог и економског оквира преводилачког посла”. Овај предмет, као што смо поменули, делимично задире и у претходно анализирану

компетенцију јер „се посебна пажња обраћа на питање етичке одговорности преводиоца”. Налик на претходну поткомпетенцију, познавање прилика на тржишту рада, економски елементи преводачког посла и слично, можда нису кључни за квалитет превода као крајњег производа, али представљају изузетно битну компоненту, с једне стране, за свест преводиоца о потреби одговорног односа према послу, а с друге стране, за материјалну и социјалну заштићеност преводиоца, без које не можемо говорити о престижу преводачке професије на нивоу државе и друштва.

Сумирајући истраживање након упоредне анализе наставних планова сва три универзитета, можемо закључити да тренутни положај мастер студија превођења у Републици Србији у великој мери одговара постављеним међународним стандардима. Разлике су присутне у детаљима којима се негде посвећује више, а негде мање пажње. Универзитет у Београду тако је у силабус укључио низ предмета који пружају теоријска знања о превођењу – као једну од три изборне позиције у првом семестру (ИП „Теорија превођења”, као и низ (лингво)културолошких предмета који органски допуњују ужејезичка и преводачка знања – као једну од три у првом, односно једну од две изборне позиције у другом и трећем семестру (ИП „Лингвокултурологија, Студије културе”). За сва три семестра предвиђена је и изборна позиција „Практична настава превођења с теоријом превођења и савременим језиком”. Бирајући одређене предмете студенти граде сопствени преводачки профил јер имају могућност да бирају само предмете оријентисане на стручно превођење или само оне оријентисане на област књижевности, дисциплине које их оспособљавају само за писмено или и за усмено превођење или било коју њихову комбинацију. Програмом београдског универзитета за четврти семестар предвиђена је и стручна пракса у којој будући преводиоци треба да примене стечена знања и да се припреме за тржиште рада. Програм универзитета у Новом Саду такође предвиђа стручну праксу. На овом универзитету предмети су подељени на групу обавезних и четири групе изборних предмета, од којих су три изразито практичног усмерења са предметима који посебно припремају будуће преводиоце за рад у појединим стручним областима, а студенти бирају предмете према радном језику. Примећујемо да овај универзитет има за сваку поткомпетенцију ЕМТ оквира барем један посебан предмет, као и посебне предмете за поједине стручне области, док је концепција силабуса Универзитета у Београду више интегративна – кроз један предмет (пре свега предмети изборне позиције „Практична настава превођења с теоријом превођења и савременим језиком”) у континуитету током три семестра развија се више преводачких поткомпетенција истовремено, што је методолошки утемељено у чињеници да поткомпетенције у пракси не функционишу саме за себе, већ све заједно чине једну јединствену компетенцију.

Мастер програм превођења Универзитета у Нишу, који је најмлађи, за разлику од београдског и новосадског програма, траје два семестра, при чему је други, као последњи, резервисан за стручну праксу, самостални истраживачки рад и израду и одбрану мастер рада. С обзиром на то, силабус овог универзитета обухвата знатно мање предмета, због чега је тешко упоредив са програмима друга два српска универзитета. У сваком случају, можемо закључити да постојећи предмети пре свега обезбеђују развој језичке и преводилачке поткомпетенције код студената као примарних у оквиру целовите преводилачке компетенције.

Литература

- Иванов Александр, Сдобников Вадим. „Формирование переводческих компетенций как основная задача преподавателя перевода“. *Вестник НГЛУ* (2020): 117–31.
 [Ivanov Aleksandr, Sdobnikov Vadim. „Formirovanie perevodcheskikh kompetentsiĭ kak osnovnaĭa zadacha преподавателя перевода“. *Vestnik NGLU* (2020): 117–31]
- Латышев Лев. *Технология перевода. Учебное пособие для студентов лингвистических вузов и факультетов*. Москва: Издательский центр «Академия», 2005.
 [Latyshev Lev. *Tekhnologiiĭa perevoda. Uchebnoe posobie dlĭa studentov lingvisticheskikh vuzov i fakul'tetov*. Moskva: Izdatel'skii tsentr «Akademiiĭa», 2005]
- Миньяр-Белоручев Рюрик. *Как стать переводчиком*. Москва: Готика, 1999.
 [Min'ĭar-Beloruhev Riurik. *Kak stat' perevodchikom*. Moskva: Gotika, 1999]
- Швейцер Александр. *Теория перевода: статус, проблемы и аспекты*. Москва: Наука, 1988.
 [Shveĭtser Aleksandr. *Teoriĭa perevoda: status, problemy i aspekty*. Moskva: Nauka, 1988]
- Baker Mona, Saldanha Gabriela. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
- Campbell Stuart. “Towards a Model of Translation Competence”. *Meta* 36: 2–3 (1991): 329–343.
- Eraković Borislava. *Kompetencije stručnih prevodilaca između teorije i prakse. Istraživanje tržišta rada Srbije (2005–2017)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2018.
- Eraković Borislava. “The Translation Field in Serbia 1960-1990: Organizational-theoretical aspects”. *STRIDON: Journal of Studies in Translation and Interpreting* 1: 2 (2021): 25–48.
- Kelly Dorothy. “Training the Trainers: Towards a Description of Translator Trainer Competence and Training Needs Analysis”. *Traduction, terminologie, redaction* 21: 1 (2008): 99–125.
- Nord Christiane. “Training Functional Translators”. *Cadernos de Tradução* 1 : 5 (2000): 27–46.
- Neubert Albrecht “Competence in Language, in Languages, and in Translation”. Schaffner Christine. Adab Beverly (ed.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000: 3–18.
- Schaffner Christine. Adab Beverly (ed.). *Developing Translation Comptence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000.

- Pym Anthony. "A Definition of Translational Competence, Applied to the Teaching of Translation". Mladen Jovanovic (ed.) *Translation: A Creative Profession: 12th World Congress of FIT Proceedings*, Belgrade: Prevodilac, 541–546.
- Pym Anthony. "Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach". *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* 48: 4 (2003): 481–497.
- European Master's in Translation. Competence framework 2022*. https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fw_2022_en.pdf 8. 10. 2024.
- PACTE Group. *Translation Competence Acquisition. Design and the results of the PACTE's group experimental research*. https://ddd.uab.cat/pub/artpub/2020/233035/intratra_a2020v14n2p95.pdf 8. 10. 2024.

Marko Jevtić

DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCES IN MASTER'S TRANSLATION STUDY PROGRAMS AT UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

This paper presents a comparative analysis of course specifications in master's-level translation programs at universities in the Republic of Serbia, with a focus on the development of translation competence among students. Based on the adapted 2022 European Master's in Translation (EMT) reference model, translation competence is analyzed as a composite of six sub-competencies: linguistic, cultural, translation, technological, personal, interpersonal, and service provision. The research indicates that the universities of Belgrade, Novi Sad, and Niš largely align with European standards for the development of translation competence. In addition to linguistic and translation sub-competencies, the University of Belgrade places significant emphasis on cultural competence, the University of Novi Sad demonstrates a strong practical orientation, and the University of Niš is progressing toward further development in additional sub-competencies.

Keywords: translation competence, EMT reference model, the Master translation studies, development

Марко Јевтић је докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Основне студије завршио 2019/2020, мастер студије 2021/2022, одбранивши рад на тему „Статус руског језика на постсовјетском простору из перспективе теорије постколонијализма“. Запослен у звању лектора на Катедри за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду. Активно се бави стрчним и књижевним, писменим и усменим превођењем. Научна интересовања: транслатологија, лингвокултурологија, билингвизам.

Marko Jevtić is a PhD student at the Faculty of Philology, University of Belgrade. He completed his undergraduate studies in the 2019/2020 academic year and his Master's degree in 2021/2022, having defended a thesis titled "The Status of the Russian Language in the Post-Soviet Space from the Perspective of Postcolonial Theory". Currently, he works as a lecturer in the Department of Slavic Studies at the Faculty of Philology, University of Belgrade. He is also actively involved in both professional and literary translation and interpreting. His primary research interests include translatology, linguoculturology, and bilingualism.

<https://orcid.org/0009-0008-7115-0782>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).